

MAHREMİYETİN TAHRİBİ

Türk Romanında
Çok Evlilik ve Metres
(1870-1923)

Çetin Arslan

HECE

inceleme

Çetin Arslan: 15.04.1971'de Giresun'un Keşap ilçesinde dünyaya geldi. İlk ve ortaokulu burada tamamladıktan sonra liseyi Giresun'da bitirdi. 1993'te Van 100. Yıl Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'ne girdi. 1997'de mezun oldu. Aynı yıl öğretmen olarak memleketine atandı. 1998'de başladığı yüksek lisans eğitimini *İrtikâ Mecmuası (İnceleme ve Edebiyatla İlgili Metinler)* adlı teziyle tamamladı. 2004'te Asistan olarak Gaziantep Üniversitesi Kilis Fen Edebiyat Fakültesi'ne girdi. 2007 yılında tekrar öğretmenliğe döndü. 2014-2018 yılları arasında Ukrayna'da Lviv National University'de Türkçe Okutmanlığı yaptı. Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi'nde 2015'te başladığı doktora eğitimini 2018'de *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türk Romanında Çok Eşlilik ve Aldatma* adlı teziyle tamamladı. Yazarın çeşitli akademik dergilerde yayımlanan makaleleri vardır. Fatma Aliye Hanım'ın *Ûdi* romanını Latin alfabesine aktardı. Eser 2013 yılında Salkımsöğüt Yayınları'ndan çıktı. Yazar evli ve üç çocuk babasıdır. Hâlen hem öğretmenliğe hem de akademik çalışmalara devam etmektedir.

MAHREMİYETİN TAHRİBİ

Türk Romanında Çok Evlilik ve Metres
(1870-1923)

Çetin Arslan

Hece Yayınları: 586

İnceleme

©Hece Yayınları

Editör

Prof. Dr. Turan Karataş

Birinci Basım

Kasım 2020

Kapak Tasarımı

www.sarakusta.com.tr

Teknik Hazırlık

www.hece.com.tr

ISBN: 978-605-7547-75-0

Baskı

Emsal Matbaa Tanıtım Hizmetleri San. ve Ltd. Şti.

HECE Basın Yayın Reklamcılık San. Tic. Ltd. Şti.

Konur Sokak No: 39/1-2 Kızılay-Çankaya/Ankara

T: (0 312) 419 69 13 F: (0 312) 419 69 14

e-posta: hece@hece.com.tr

Sertifika No: 17672

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ / 11

GİRİŞ

ÇOK EŞLİLİK, ALDATMA/ZİNA, METRES, CARIYE ve BOŞANMA / 17	17
Çok Eşlilik (Taaddüt-i Zevcât, Poligami) / 17	17
Çok Eşliliğin Tarihsel Serüveni / 19	19
Yahudilikte Çok Eşlilik / 23	23
Hristiyanlıkta Çok Eşlilik / 24	24
İslam'da Çok Eşlilik / 26	26
Osmanlı'da Çok Eşlilik / 30	30
Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Çok Eşlilik / 32	32
İslam'da ve Osmanlı'da Cariyelik/Kölelik / 42	42
Osmanlı'da Odalık (Müstefrese) Hukuku / 46	46
Osmanlı'da Köleliğin/Cariyeliğin Kısa Serüveni / 48	48
Aldatma/Zina / 50	50
Zina ve İslam'ın Zinaya Yaklaşımı / 51	51
Osmanlı'da Zina Hukuku / 53	53
Osmanlı'da Zinaya Giden Yollar: Fuhuş Mekânları / 54	54
Metres/Kapatma / 58	58
Boşanma (Talak) / 62	62

BİRİNCİ BÖLÜM

BİR KALPTE İKİ SEVDA: TÜRK ROMANINDA ÇOK EŞLİ EVLİLİK SAVUNULARI / 67	67
Kuma Olma Aşkı / 67	67
Mithat Efendi'den Tavsiyeler: İktidarın Varsa Tekrar Evlen! / 68	68
Yalnızlık Endişesi, Ekonomik Yetersizlik: Bir Liman Olarak Kumalık / 83	83
Kaynana Dilinden Erkeğin Sınırsız Eş Seçme Hürriyeti / 84	84
Metrese Karşı Kumalığa Rıza / 84	84
İffet Kurtarıcı Olarak Kumalık / 86	86
İkinci Eş, Filozof Koca / 87	87
Kuma Olmama Pişmanlığı / 89	89
Batılı Kadının Kuma Olma Aşkı / 90	90
ÇOK EŞLİ EVLİLİĞİ ELEŞTİREN ROMANLAR VE ROMAN KAHRAMANLARI / 91	91
Ruhsatı İhlal, Adaleten İhmal ve Ezilen Eşler / 91	91
Bir Türkmen Kızından Yanlış Çok Eşliliğe Tenkitler / 94	94

Çok Eşlilik Nedeniyle Yuvarın Çöküşü /	95
Nefsi İçin Dindar /	97
Çok Eşlilik Çağı Geçti /	98
Kumalık Nedeniyle Ölümler /	99
Ekonomik Refah ve İkinci Eş /	103
Kumalık ve Trajik Son /	105
Kuma Fuhuş Batağında /	106
Yasal İkinci Eşe Muhalefet Odalığa Rıza /	107
Düşmanlıkta /	108
Meşruiyete Hayır, Gayrimeşruya Evet /	109
Kuma Korkusu ve Ölüm /	109
Osmanlı Gerçeği Olarak Kumalık /	110
Tasadüfen Kumalık Korkusu /	111
Sağlık İçin Kumalığa Rıza /	113
Aldatmaya Merhamet Nikâha Hayret /	115
İkinci Eş Hıyanettir /	116
Kumalar ve Acı Son /	117
Kumalık Korkusu ve İstismar /	117
Hayali Kuma /	118
Alaturka Tesis Aracı Olarak Çok Evlilik /	119
Silik Çok Eşli Kahraman /	120
İstanbul'un Yoz Yüzleri /	121
Aşka Evet, Kumalığa Hayır /	122
Nikâh Üstüne Nikâh: Ten Tekkesi /	122
Komik Çok Eşlilik Vakaları /	123
Yabancı Kahraman Çok Eşliliğe Razi /	125

İKİNCİ BÖLÜM

ÇOK EŞLİLİK BAĞLAMINDA ODALIK /	129
İkbal Kapısı: Odalık /	130
Hürriyetin İhlali Bağlamında Odalık /	134
Kıymet Bilmeyen Odalık: Eski Mektuplar /	135
Meşru Rekabet ve Yıkılış /	137
Odalığın Aşk Direnişi /	140
Odalık ve Duygusal Yıkım /	142
Kumaya Karşı Odalık /	142
Odalıktan Sefalet /	144
Efendi Baba ve Odalığı /	145
Odalık Mübalağası: Yetmiş Adet Odalık /	146
Odalık Kurumuna Eleştiriler /	147
Erkek Odalık (!) /	147

Odalğa Cılız Eleştiriler / 148
Mecburen Odalık / 149
Bir Odalığın Hürriyet İsyanı / 150
Sergüzeşt'e Nazire / 151

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YASAL OLMAYAN EŞ: METRES / 155
Metres ve Dağılan Yuvalar / 156
Katolik Mezhebinde Yasak Olan Boşanmaya Karşı Çare Olarak Metres Edinme / 160
Bovarist Bir Metres / 161
Metres ve Gayrimeşru Çocuk / 163
İntikam İçin Metres / 164
Kızlar İçin Ana Gibi Yâr Olmaz / 166
Yoldan Çıkaran Arkadaşlar / 167
Metresin Aşkı / 168
Metres ve Ölüm / 170
Ölen Âşık, Islah Olan Metres / 172
Eski Edebiyat Taraftarlığı ve Metres / 173
İthal Metres / 174
Modernlik Göstergesi Olarak Metres / 175
Meşruiyete Girse de Metres Yine Metrestir / 179
Mahir Bir Metres Tutkunu / 181
Tövbekâr Metres ve Hazin Son / 183
Aileyi Kokutan Metres / 185
Metres Hayatı / 187
Gölge Metres / 188
Metresin Kumalık İntikamı / 189
Metres Tehlikesine Karşı Nasihatler / 191
Polonyalı Metres ve Islah / 194
Metresle Aşk ve Meşru Eş Savunması / 195
Metresle Ortağı Aynı Yerde / 196
Sığınmak İçin Metres Olmak / 197
Metreslik Teklifine Ret, Yaşamına Evet / 198

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

AİLE KİRLENİYOR: ALDATMA / ZİNA / 203
Hâce-i Evvel'den Aldatma Hikâyeleri / 203
Pasif Koca ve Aldatma / 224
Yozlaşmaya Karşı Yükselen Çılgılık: Mizancı Murat / 225
Ara Nesil'den Aldatma Hikâyeleri / 226

Kuma, Kocasını Aldatıyor / 229
Ahmet Rasim'den Aldatma Hikâyeleri / 236
Para İçin Nikâh ve Aldatılma / 244
Bir Kadının Gözünden Aldatmaya Bakış / 247
Aldat(ıl)ma Psikolojisi: Servetifünun Romanı / 252
Örtüsüz Aldatma Hikâyeleri: Hüseyin Rahmi / 273
II. Meşrutiyet Romanında Aldatma / 291
Mağdur Kadın, Pasif Tepki: Halide Edib'de Aldatma / 312
Kadınlarımız ve Ahvali: Celâl Nuri / 317
Milli Hikâyeciden Bir Ders: Ömer Seyfettin ve Harem / 320
Kirpinin Aldatma ile İlgili Söyledikleri / 322
Aşksız Evlilik Hüsrandır: Güzide Sabri / 323
Ten Tekkesi: Nur Baba / 325
Aldatana Merhamet: Reşat Nuri / 326
Kıskançlık Yangınları: Küller / 328
Evlad-ı Üstat Ekrem'den İbretlik Hikâyeler / 330

BEŞİNCİ BÖLÜM

AİLENİN YIKILIŞI: BOŞANMA / 337
İbretlik Bir Boşanma Vakası / 338
Faciaya Karşı Boşanma İmkânı / 339
Katoliklikte Boşanma Memnu, İslam'da Memnuniyet / 340
Boşanma: Psikolojik Yıkım / 347
İftira Sonucu Boşanma ve Hüsrân / 347
Sevicilik Nedeniyle Boşanma / 348
Boşanma Oyunları / 348
Boşanmak İçin Kocanın Ölümünü Bekleme / 352
Boşanma Dedikoduları / 354
Kurnazca Boşanma Tertipleri / 354
İftira Mektubu Nedeniyle Boşanma / 355
Geçmiş Günahlar Peşinde / 356
Boşanmak İçin Ölü Numarası / 356
Zoraki Boşanma ve Yıkım / 357
Aldatma Sonucu Silik Bir Boşanma Vakası / 357
Boşanan Kadının Hayata Tutunma Çabası / 358
Nikâhlar Bir, Yaşamlar Ayrı / 358
Haksız Boşanma ve Pişmanlık / 359

SONUÇ / 361

KAYNAKÇA / 371

*Hafta sonları yanına her gittiğimde bana Mektubat-ı
Rabbani'yi okutarak kitapları sevmemi sağlayan
köyümüzün öğretmeni, ilk hocam ve dedem
Hasan Arslan'ın anısına...*

ÖN SÖZ

Çok eşli evlilik, Osmanlı'da yürürlükte olan bir uygulamaydı. Bu yüzden toplumun aynası demek olan romanlarda bunun yer almaması, anlatılmaması düşünülemezdi. Ayrıca çok eşli evlilikte eşler arasında görülen kıskançlık, çekememezlik, entrika, kavga ve mücadele romanlar için bulunmaz konular-
dı. Nitekim yaptığımız ön araştırmada pek çok romanda bu konuya rastladık. Bu konu üzerinde şimdiye kadar bir çalışma yapılmadığını da gördük. Bu nedenle çok eşlilik konusu üzerinde çalışmayı uygun gördük.

İlk başta sadece çok eşli evlilik konusunu inceleyecektik. Yani çalışmamızın esası Osmanlı'da yürürlükte olan ve yasal zemini de bulunan çok eşli evlilik olacaktı. Birden fazla eşle yapılan evlilikleri anlatan romanları ele alacaktık. Amacımız Türk romanında bu konunun nasıl işlendiğini göstermekti. Fakat çok eşli evliliğin başka şekilleri olan aldatma, metres, cariye, odalık meselelerini de çalışmamıza dâhil ettik. Böylelikle Türk romanında bütünüyle çok eşli evlilik sorununu ortaya koymuş olduk.

Çalışmamızı Tanzimat'tan Cumhuriyet'e kadar yayımlanan Türk romanlarıyla sınırladık. Bunun esas nedeni Cumhuriyet dönemi anlayışının Osmanlı'dan farklı olmasıdır. Ayrıca konunun geçtiği romanların bir çalışmanın sınırlarını aşma ihtimalidir. Bu nedenle Cumhuriyet döneminin ayrı bir çalışma konusu olması gerektiğine inanıyoruz.

Yaptığımız araştırmalarda Tanzimat'tan Cumhuriyet'e kadar yayımlanan dört yüz civarında roman tespit ettik. Eserlerin büyük çoğunluğunun Seyfettin Özege'de elektronik baskılarının olduğunu sevinçle öğrendik. Tespit ettiğimiz romanları esas olarak bu çalışmaya aldık. Yaptığımız okumalar sonucu bunlardan yüz otuz beş romanda konumuzla ilgili malzeme olduğunu gördük.

Okumalar sonucu, Osmanlı toplumunun nasıl bir yozlaşmaya uğradığını, yanlış Batılılaşmanın Cumhuriyet'e kadarki etkilerini gördük ve bunları göstermeye çalıştık. Ayrıca Osmanlı dönemi geleneksel aile hayatının, Türk romanına nasıl yansıdığını ortaya koyduk. Bir doktora tezi olan bu çalışmayı, kitap olarak yayımlanırken romanlardan yapılan alıntılarını azalttık, metni okunabilir bir kıvama kavuşturduk. Çalışmamız "Giriş", "Sonuç" ve beş bölümden meydana gelmektedir.

"Giriş" kısmında çok eşlilik kavramını, çok eşliliğin tarihsel serüvenini, dinlerin çok eşliliğe bakışlarını inceledik. Osmanlı Devleti'nde padişahların ve halkın çok eşliliğe yaklaşımını izah etmeye çalıştık. Ardından Tanzimat'tan Cumhuriyet'e kadar yazarların ve münevverlerin çok eşlilik hakkındaki fikirlerini ortaya koyduk. Çok eşliliğin sınırlarına giren ve yasal altyapısı olan odalık konusunu açıklamak için İslam'da ve Osmanlı'da kölelik/cariyelik kurumunu kısaca inceledik. Osmanlı'da odalıkların hukukunu araştırdık ve köleliğin/cariyeliğin kısaca tarihine yer verdik.

Evli bireylerin başkalarıyla cinsel veya duygusal ilişkiye girmelerini yani sadakatsizliği/aldatmayı/zinayı tanımladık. İslam'da ve Osmanlı'da zinaya nasıl bakıldığını gösterdik. Ayrıca zinaya giden yolları yani genelevlerini ve fuhuş mekânlarını da göstermeye çalıştık. Aldatma kavramı içine giren metres edinmeyi açıkladık. Ayrıca boşanma/talak kav-

ramını, İslam ve Osmanlı'da boşanmaya bakışı da irdeledik.

“Birinci Bölüm”de başlangıcından 1923’e kadarki Türk romanlarında, yasal bir alt yapısı olan çok eşlilik/çok evlilik (taaddüd-i zevcât) vakalarını ortaya koyduk. Meselenin bu yıllar arasındaki Türk romanlarına nasıl yansıdığını gösterdik. Söz konusu dönemde neşredilen elli beş romanda çok evlilik meselesine değinildiğini gördük. Romanları çok eşliliğe olumlu ve olumsuz yaklaşanlar diye iki ayrı başlık altında topladık. Romancıların ya da roman kişilerinin çok eşliliğe bakışını esas alarak bu ayrımı yaptık.

“İkinci Bölüm”de, Osmanlı hukuk sisteminde müstefreşe/istifraş adı verilen odalıklar meselesini inceledik. Bunlar da Osmanlı'da yasal eş olarak kabul edilmektedir ve odalıkla yapılan ikinci bir birliktelik de çok eşliliğin/çok evliliğin sınırlarına girmektedir. Yirmi üç romanda müstefreşe meselesinin ele alındığını tespit ettik ve romanlarda bu konunun nasıl işlendiğini gösterdik.

“Üçüncü Bölüm”de, metresler/kapatmalar konusunu inceledik. Bunlar, yasal ikinci eş olarak kabul edilmeseler de çok eşliliğin kapsamına girmektedirler. Otuz üç romanda metres konusunun geçtiğini tespit ettik. Romanlardan bu bağlamda çıkan malzemeyi değerlendirdik.

“Dördüncü Bölüm”de, eşlerin sadakatsizliği meselesini; aldatma/zina başlığı altında ele aldık. Evli bireylerin başka biriyle ilişkiye girerek eşlerini aldatmalarını da yasal olmayan çok eşlilik olarak değerlendirdik. Bu noktada temel alınan husus, romanda metres tanımlaması geçmeden bireylerin eşlerinden başka biriyle cinsel ya da duygusal ilişki yaşamalarıdır. Doksan dört romanda aldatma konusunun yer aldığını gördük.

“Beşinci Bölüm”de, eşin hayatına giren bir rakipten dolayı gerçekleşen boşanma olaylarını ele aldık. Otuz altı romanda

bu türden olaylarla karşılaştık. Boşanma meselesinde temel husus, evlilerin başka birinin araya girmesiyle eşlerinden ayrılma talepleri ve boşanmalarıdır. Ahmet Mithat Efendi'nin romanlarında Katolik kilisesinin boşanmayı yasaklayan anlayışı geçtiği için bu konuyu da çalışmaya dâhil ettik.

Romanları incelerken dönemsel/tarihsel sırayı dikkate aldık. Tanzimat'tan sonraki dönemde eser veren bir yazarın Meşrutiyet'ten sonra da romanı çıkmışsa çalışmada yazarın edebiyat dünyasında tanındığı dönem esas alınmış, daha sonraki dönemlerde verdiği eserler ilk dönemden ayrılmamıştır. Örneğin Ahmet Mithat Efendi'nin 1910 tarihinde basılan *Jön Türk* romanı Meşrutiyet dönemine aitse de yazarın Tanzimat'tan sonra tanınması ve eser vermeye başlaması nedeniyle eser, bu ilk döneme dâhil edilmiştir. Bir romanda, konumuz olan meselenin birkaçına yer verilmişse eser, o konu başlıkları altında tekraren incelenmiştir. Daha önce incelenen romanların yeniden ele alınması ister istemez tekrara düşmemize neden olmuştur. Mümkün olduğunca bu tekrarlardan kaçınılmaya çalışılmıştır.

“Sonuç” kısmında romanlardan elde edilen veriler belli bir sıra hâlinde gösterilmiştir. Çok eşlilik/çok evlilik konusunun romanlarda nasıl geçtiği, yazarların ve roman kahramanlarının çok evliliğe/çok eşliliğe nasıl baktıkları, odalık konusuna yazarların bakışı ve olayları değerlendirışı, metres edinme ve neticeleri ile aldatma ve aldatma sonucu boşanma olaylarına yazarların bakışı ve kahramanların duruma tepkileri de ortaya konmuştur.

“Kaynaklar” kısmında çalışmamızda incelediğimiz romanları, yararlandığımız diğer kitapları, yüksek lisans ve doktora tezlerini, basılı veya elektronik makale ve bildirimleri, ansiklopedi maddesi ve sözlükleri, künyeleriyle gösterdik. Metin içinde APA sistemiyle kaynaklara işaret ettik. Açıkla-

ma notlarına sayfa altlarında yer verdik.

Çalışmayla ilgili fikirlerini benimle paylaşan romancı ve yazar dostum Hakkı Özdemir'e, eseri baştan sona sabırla okuyup önerilerde bulunan, düzeltmeler yapan, görüşlerini ileten meslektaşlarım Âdem Çayan ve Şükrü Oflu'ya, bana manevi desteğini esirgemeyen eşime ve çocuklarıma sonsuz teşekkür ediyorum. Hassaten beni bu konuyu çalışmaya yönlendiren, başından beri zaman ve mekân gözetmeksizin yardımlarını esirgemeyen, kıymetli fikirleriyle ve tecrübesiyle bana daima yol gösteren, vakit ayıran hocam Prof. Dr. İhsan Safi'ye ve *Hece Yayınları* sahibi Ömer Faruk Ergezen'e; eseri sabırla okuyup düzelten Prof. Dr. Turan Karataş'a burada özellikle teşekkürlerimi sunuyorum.

Çetin Arslan
Nisan 2020, Giresun